

SERI fyller 50 år!

Senter for rettsinformatikk og utviklingen av retten i det digitale Norge

Den 16. mars 2020 fyller Senter for rettsinformatikk 50 år. Da senteret ble etablert var digitaliseringen av Norge var i sin spede begynnelse. Likevel så man allerede da behov for rettslig regulering av «elektronisk databehandling» (edb) og hvilke muligheter datateknologien ga for å utvikle hjelpemidler for juridisk arbeid.

Forskere og studenter ved SERI har med andre ord arbeidet med digitaliseringen av retten fra begynnelsen av. Langt på vei er SERIs historie og historien om retten i det digitale Norge to sider av samme sak. Dette er utgangspunktet for en bok som er under arbeid og som skal utgis i anledning 50årsjubileet.

Vi skriver ikke historien selv. Til å gjøre den jobben, har vi engasjert to faghistorikere, Iver Tangen Stensrud og Gard Paulsen, med Iver som hovedforfatter. Dermed får vi også blikket utenfra og et bredere bilde av utviklingen. Hovedvekten i fremstillingen vil være på tiden frem til år 2000, men historien vil bli ført frem til i dag. Bruk av SERIs arkiv og andre historiske kilder vil gi et fascinerende innblikk i en tid mange i dag ikke har noe kunnskap om, men som er viktig for å forstå dagens digitale verden. Boken vil ha både tekst og bilder, blir trykket i farger på papir med høy kvalitet, får stive permer, og er planlagt å få inntil 170 sider.

Boken selges gjennom forhåndssalg ved tegning på et Tabula Gratulatoria. Det betyr at de som kjøper boken på denne måten får navnet sitt trykket i boken på en «gratulasjonsliste». I tillegg har vi åpnet for at hver som kjøper boken kan knytte en kort hilsen eller opplysning knyttet til navnet sitt.

Frist for å tegne seg som gratulant i boken, er 1. september 2019. Samtidig forplikter du deg til å kjøpe boken til fastsatt pris (se nedenfor). Regning får du når boken foreligger. Derfor er det ingen grunn til å vente!

Ordinær pris er 429,- (dekker også evt. forsendelse), og studenter får kjøpt boken for 359,-.

[Les et utsnitt fra beskrivelsen av bokprosjektet, og få inntrykk av hva slags bok dette blir!](#)

[Sett deg på Tabula Gratulatoria og kjøp boken](#)

Utsnitt fra beskrivelsen av bokprosjektet

(ved Iver Tangen Stensrud og Gard Paulsen)

Den elektroniske jurist

Lysbildeviseren prosjekterte en stor firkant i blått mot scenen. Lyskasteren flakket fra høyre til venstre. Lysstrålen landet etter hvert på en anonym kommentator på høyre side. Han leste sakte: «En elektronisk regnemaskin er egentlig en maskin som kan telle til 2 – eller rettere sagt: som kan telle med to tall.» Kommentatoren fortsatte å forklare hvordan en elektronisk regnemaskin fungerer: «kombinerer man lange nok rekker av pluss og minus tegn kan man uttrykke alle tall, alle bokstaver og alle mulige sammensetninger av tall og bokstaver.» Lyskasteren byttet så side, og dialogens motpart tok ordet: «Ulempene ved en elektronisk regnemaskin er – for å si det udiplomatisk – at den er dum.» Kommentatoren fortsatte utleggingen av den ubegavede maskinen: «Hadde man, la oss for eksempel si, ubegrenset tilgang på lærevillige måker, som man dresserte til å behandle blåskjedd tredd på kulerammer, så kunne man oppnå omtrent det samme.»

Denne scenen møtte deltagerne på det 17. nordiske studentjuristmøtet i juni 1970. Dette var første og eneste gang publikum fikk oppleve «Den elektroniske jurist», en dramatisk dialog av daværende cand. jur., vit. ass. og science fiction forfatter Jon Bing med regi av Yngvil Kiran.¹ Stykket har blitt omtalt som Jon Bings første juridiske arbeid.² Ifølge den nøkterne beskrivelsen som ble delt ut til deltagerne på møtet tok stykket utgangspunkt i elektroniske systemer som var operative og skulle ta opp enkelte generelle problemer omkring elektronisk databehandling innen rettssystemet. Bakgrunnen var Institutt for privatretts første seminar om disse forholdene som ble avholdt i mars 1970. Der hadde Jon Bing holdt en innledning om elektronisk databehandling i rettsvitenskapen. Året før hadde Bing, sammen med Tor Åge Bringsværd oppført sitt første teaterstykke, «Å miste et romskip», på det norske teateret. «Den elektroniske jurist» samlet Bings to personligheter, science fiction forfatteren og juristen.

Stykkets to kommentatorer representerer forskjellige innstillinger til datateknologiens muligheter og farer. Kommentator 1 har en mer nøktern innstilling, mens Kommentator 2 på mange måter representerer Bing selv, og veksler mellom en sterk tro på hva datamaskiner kan

¹ «Program for det 17. nordiske studentjuristmøtet 1970»; «Den elektroniske jurist», SERI arkiv, Boks: Opphavsrettsutvalget 1987, 1988/EDB Jon Bing 1970

² Se f.eks. Jon Bing, «Jeg forutså ikke PC-revolusjonen og www-nettet», intervju av Andreas Wiese, Dagbladet, 17.6.2001, <https://www.dagbladet.no/a/65722884>.

gjøre og en frykt for hvordan de kunne skape et samfunn utenfor menneskets kontroll. Samtalen mellom kommentatorene avløses av forskjellige scener som illustrerer datateknologiens muligheter og problemer. Her møter vi valgmaskinen MULTIVOX, JURIMIX, systemet som svarer på alt, den elektroniske advokaten (og legen) DIALOG, politisystemet CODEX og den verdensomspennende supermaskinen MAXIVAC. Temaene strekker seg fra juridiske informasjonssystemer til mer klassiske science fiction-temaer som hvordan vi skal behandle tenkende maskiner og på hvilke måter maskinene vil forandre samfunnet.

«Den elektroniske jurist» er et fint tidsbilde. Endringene i datateknologi de siste 50 årene har vært enorme. Selv om troen på det teknologien kunne gjøre var stor på 1970-tallet, var det få som så for seg et internett slik det fungerer i dag. Datamaskinene var fysisk store, nærmest som tårn, og datateknologien var forbundet med store organisasjoner. I «den elektroniske jurist» finner vi likevel det man i dag kan se på som treffende fremtidsvisjoner:

Kommentator 1: En vanlig måte å bygge opp datasystem på, er gjennom integrasjon av delsystem, utbygging av et datanettverk. Folkeregisteret kobles sammen med strafferegisteret som kobles sammen med ligningsvesenet som kobles sammen med Universitetsbiblioteket også videre.

Kommentator 2: Snart vil det oppstå super-system bygget opp av alle del-systemene innen ett land. Hyper-system som omfatter hele verdensdel. Og til slutt: gigantiske, verdensomspennende system hvor hver liten computer er en nervecelle i den største av alle datamaskiner – MAXIVAC.

Denne visjonen fra 1970 var fremsynt. Men MAXIVAC er ikke helt som vi kjenner internett i dag. I stykket blir den avduket, en mann klipper over et rødt silkebånd og en mann ved navn Peder Ås, juristenes allestedsværende gjennomgangsfigur, starter den opp ved å trykke på en rød knapp:

«Peder Ås: Det første spørsmål til MAXIVAC blir et problem som ingen enkeltperson eller enkeltmaskin hittil har kunnet løse. Men med tilgang til hele verdens viten, vil kanskje MAXIVAC kunne finne svaret.

(Peder Ås trekker pusten.)

MAXIVAX – finnes det en gud?

MAXIVAC (Med rungende, metallisk ekko-stemme):

Ja, nå finnes det.

Samtidig blaff av lys og lyd: Skjebnesymfonien.»

Som skuespill fungerer «Den elektroniske jurist» sånn passe, og det var sannsynligvis heller ikke meningen at det skulle tas for seriøst. Som et bilde på arbeidet ved det som ble Avdeling for EDB spørsmål ved Institutt for privatrett, senere Institutt for rettsinformatikk (IRI) og nå Senter for rettsinformatikk (SERI), fungerer det langt bedre. Skuespillet fungerer

altså best når det fortolkes nettopp som et juridisk arbeid. «Den elektroniske jurist» er også en illustrasjon på senterets posisjon i det juridiske miljø på 1970-tallet. Blant overskrifter som «reform av nordisk familierett,» «rettsutviklingen og domstolene» var skuespillet utvilsomt en post på programmet som skilte seg ut på det nordiske studentjuristmøtet. Samtidig tematiserer stykket mange av de problemstillingene senteret skulle jobbe med de neste 50 årene, både de mulighetene datateknologien åpnet opp for jussen og de nye problemstillinger den førte med seg. «Den elektroniske jurist» er derfor en god introduksjon til senterets historie.

Tre områder

I avdeling for EDB-spørsmåls første søknad om midler fra NAVF fra november 1970 snakker man om tre problemområder senteret skal utforske.³ Det første problemområdet var «selve den elektroniske industri.» Her kunne nye problemstillinger som for eksempel regler om patent og annen industriell beskyttelse av maskiner og programmer, spørsmål om erstatningsansvar for leverandører og operatører oppstå. Disse problemene var noe som ble forutsatt å kunne løses ved utbygging av tradisjonelle rettslige disipliner som patent-, og opphavs- og konkurranserett, kjøpsrett og erstatningsrett.

Det andre problemet som ble skissert var at EDB-teknikken åpnet for å registrere, bearbeide og distribuere informasjon «uhyre raskt og billig.» Dette ble ikke sett på som nytt i og for seg, men opprettelse og drift av «databanker» aksentuerte rettslige problemer som var langt mindre følbare så lenge man brukte manuelle registreringssystemer. Dette problemområdet ble i offentligheten ofte knyttet til det som da ble kalt «personlighetsvernet,» risikoen for at fullstendige personopplysninger skulle komme på avveie. Men problemområdet strakk seg, ifølge notatet, mye lengre enn personvern hensyn: «Man kommer ikke utenom å ta opp også grunnleggende stats- og forvaltningsrettslige problemstillinger når man spør hvilke EDB-register som skal *opprett*es, og hvem som skal ha adgang til å *bruke* de registrerte opplysninger.»⁴

Det tredje problemområdet handlet om å ta EDB-teknikken i bruk som hjelpemiddel for jurister og andre som arbeidet med rettsmateriale. Hvis den ble nøye planlagt og vel gjennomført kunne denne tekniske rasjonaliseringen gi «dels en garanti for at offentlige organer treffer sine avgjørelser *raskere* og på et riktigere (mer fullstendig) *grunnlag*, og dels –

³ «Søknad om bidrag i 1971 til studier i forbindelse med bruk av elektronisk databehandling i jussen mv.» *SERI arkiv*, Boks: Søknader og prosjektnotater 1970b – 1988, Mappe: NAVF søknader og årsberetninger i perioden 1970-79.

⁴ «Søknad om bidrag i 1971».

på lengre sikt – en betydelig *besparelse* i penger og personell.»⁵ Dette kunne altså både gi høyere kvalitet og høyere effektivitet i behandling av rettslige spørsmål. «På alle disse områdene reiste det seg en skog av problemer, av teknologisk, rettsdogmatisk, rettspolitisk og allmenpolitisk art,» skrev Knut Selmer 34 år senere.⁶

Gjennom disse tre problemområdene, Jussens teknologier, personvern og teknologiens jus vil vi søke å skrive senterets historie. Vi vil plassere dem i en større samfunnsmessig, teknologisk og historisk kontekst og beskrive på hvilke måter SERI har forsøkt å behandle dem, og diskutere på hvilke betydninger arbeidet ved SERI har hatt for hvordan de har blitt behandlet i offentligheten, forvaltningen og i lovgivning. Hovedfokuset vil være på 1970- 80- og 90-tallet, men vi vil også trekke linjer frem til i dag.

⁵ «Søknad om bidrag i 1971».

⁶ Knut S. Selmer, "Slik startet det," in *Et tilbakeblikk på fremtiden: artikler samlet i anledning Jon Bings 60-årsdag 30. april 2004*, red. Olav Torvund og Lee A. Bygrave (Oslo: Institutt for rettsinformatikk, 2004), 12–13.